

№ 15 (704)
Красавік 2018 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

bfk.by

У нумары:

👉 **Выданні: крышталныя і залатыя – кнігі пра культуру і касцюм –** *стар. 3*

👉 **Версія: адкуль паходзіць назва возера Свір? –** *стар. 6*

👉 **Згадкі: як У. Высоцкі быў у Навагрудку і на Літоўцы –** *стар. 7*

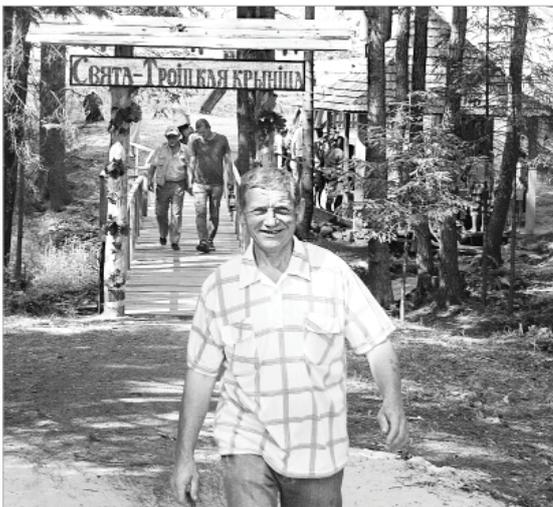

Якой будзе газета заўтра – вырашайце нам з вамі

Асоба ў краязнаўстве

Стала краязнаўства справай жыцця

Сёлета 16 красавіка сьлынным рагачоўскаму краязнаўцу **Аляксандру ПАПАВУ** споўнілася 60 гадоў. У маім дзёніку 15 студзеня 2009 года ёсць такі запіс: «Сёння пазнаёміўся з краязнаўцам з Рагачова Аляксандрам Фёдаравічам Патапавым. Ён, у прыватнасці, займаецца рэлігійным краязнаўствам. Падараваў мне экзэмпляр сваёй кнігі «Вытокі станаўлення праваслаўя і другіх рэлігійных абшчын на Рагачоўшчыне», якая ўбачыла свет у Рагачове ў 2008 годзе». З таго часу нас аб'ядналі агульныя інтарэсы.

Нарадзіўся Аляксандр у вёсцы Уладзіміраўка ў Буда-Кашалёўскім раёне. Але ў 1961 годзе яго бацькі пераехалі за некалькі кіламетраў – у вёску Раманаўка Рагачоўскага раёна. У 1968 годзе – новы перезд, у вёску Стоўпня, таксама Рагачоўскага раёна. Тут мой сябра скончыў сярэднюю школу. Дарэчы, ужо са школьнай парты Аляксандр займаўся калекцыянаваннем – манетаў, зычкетак запалкавых карабоў. Тады ж пачаў цікавіцца і краязнаўствам. Потым была тэрміновая служба ў Савецкай Арміі. Пасля дэмабілізацыі Аляксандр працаваў у лясной гаспадарцы, быў будаўніком. Дзякуючы гэтым прафесіям, пабываў у многіх вёсках Рагачоўшчыны, у іншых месцах Беларусі. І пакуль у вольны час займаўся краязнаўствам – сустракаўся з мясцовымі жыхарамі, запісаў іх успаміны, збіраў этнаграфічныя рэчы, а дзе была магчымасць – працаваў у архівах. Апошнія гадоў дзесяць Аляксандр мэтанакіравана

даследуе рэлігійную тэматыку, аддаючы перавагу гісторыі праваслаўя. На гэта ён атрымаў дабраслаўленне ад благачыннага Рагачоўскага акругі протаіерэя Аляксея Смятрыцкага і намесніка Гомельскага мужчынскага Свята-Мікалаеўскага манастыра архімандрыта Амвросія (Шаўцова), рады выя карані якога, дарэчы, паходзіць з Рагачоўшчыны. З 2014 года Аляксандр – актыўны сябра царкоўна-гістарычнай камісіі Гомельскай праваслаўнай епархіі. Да гэтага часу ўжо ўбачылі свет яго чарговыя кнігі: «Вытокі...-2», «Вытокі...-3» і «Вытокі...-4», а таксама – напісаная сумесна з аўтарам гэтых радкоў кніга «Довск і Старый Кривск: Летопись времени» (Мінск-Рагачоў, 2016). А яшчэ Аляксандр з яўляецца адным з стваральнікаў і аўтарам першага на Рагачоўшчыне краязнаўчага альманаха «Рагачоўскі сшытак», першы нумар якога ўбачыў свет у лютым 2016 года (кіраўніком праекта з'яўляецца рагачоўскі краязнаўца, педагог Аляксандр Лейкін; сёння ўжо выйшла 6 нумароў «РС»).

(Заканчэнне на стар. 2)

«Краязнаўчая газета»: 700 нумароў за 15 гадоў

Галоўнаму рэдактару «Краязнаўчай газеты» Гілеву У. А. Паважаны Уладзімір Аляксандравіч! Ад імя калектыву Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі прыміце шчырыя віншаванні ў сувязі з 15-годдзем ВYДАННЯ «КРАЯЗНАЎЧАЙ ГАЗЕТЫ»! Ад усёй душы жадаю Вам і калектыву выдання росквіту, натхнення і дзярбаты, новых цікавых праектаў, руху толькі наперад да новых дасягненняў і поспехаў. Моцнага здароўя, лёгкага п'яра і ўдзячных чытачоў! Дырэктар Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі Раман МАТЫЎСКІ

Падпісання

на «Краязнаўчую газету»
можна з любога месяца.
Будзьма разам, сябры!

Асоба ў краязнаўстве

Стала краязнаўства справай жыцця

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1)

А. Патапаў не абмяжоўваецца аднымі даследаваннямі мінуўшчыны роднага краю. Ён сваімі рукамі адроджае гэтую гісторыю. Так, у 2014 годзе з яго ініцыятывы ў вёсцы Сверхань прайшоў суботнік па добраўпарадкаванні тэрыторыі вакол рэшткаў былой царквы ў гонар Нараджэння Божай Маці. Царква была пабудаваная ў 1808 годзе і спачатку была драўляная, а ў 1835 годзе яе перабудавалі з цэглы. У 1930-я гады закрылі. Пад час суботніка было спілывана больш за 20 дрэваў, якія ўзялі пабудову «ў палон». Побач быў усталяваны інфармацыйны

(1894 – 1958), які служыў у Журавічах і Жлобіне, а свой век дажываў у Сверхані, дзе і пахаваны.

Аляксандр удзельнічае і ў краязнаўчых выстаўках, што ладзяцца ў Рагачове, Жлобіне, іншых месцах. Часта сустракаецца з вучнямі і настаўнікамі школ.

Краязнаўчая дзейнасць А. Патапава не засталася па-за ўвагай Рагачоўскага райвыканкама. Гэты энтузіяст стаў лаўрэатам раённай краязнаўчай прэміі імя мецэнатаў мякы XIX – XX стагоддзяў мужа і жонкі Ёлшыных (за 2009 год), а ў 2015 годзе – лаўрэатам раённага прызга «Залаты Рог» за значны ўнёсак у развіццё гра-

«Краязнаўчая газета»:
700 нумароў за 15 гадоў

На Вясковае раўнадзенства «Краязнаўчых псалмоў»
высылаю рэха
віншавальных прамоў:

а) Хай будзе кожны ваш
рупулівец-шчаслівец —
здароў!
б) А пятнаціцігадавы
ўлоў
кожны ваш вастралоў
хай укладвае ў дзеяслоў!

Поспехаў ва ўслаўленні
Года малой радзімы, «...бо на
стаў час кожнаму не толькі
ўспомніць аб сваіх каранях, аб
месцы, дзе засталася часцінка
душы, але і аддаць доўг гэтай
кавалачку зямлі».

Удзячны вам! Вось мой
разлік –

Сяргей ПАНІЗНІК,
які не знік

(Даслана з г. Кінкардэн,
Канада)

Віншую «Краязнаўчую
газету» з юбілеем!

Жадаю творчых поспехаў,
добрага накладу, цікавых
падзей і моцнага-моцнага
здароўя калегам.

Аляксей ШААХОЎСКІ,
г. Мінск

шчыт. А ў 2015 годзе, зноў жа з ініцыятывы і дзякуючы працавітым рукам А. Патапава і пры дапамозе мясцовага фермера Уладзіміра Драблянкова, у лесе побач са Сверханем была адроджаная старажытная Свята-Траецкая крыніца (згадвалася яшчэ ў 1861 годзе на старонках «Могілёўскіх епархіяльных ведомасцей»). Сёння тут назіраецца масавае паломніцтва, па вадзе едуць людзі з многіх куткоў Беларусі (аб гэтым пісала «КГ»). За свае сродкі і сваімі рукамі Аляксандр добраўпарадкаваў мемарыяльны знак у гонар камандзіра 8-га асобнага афіцэрскага штрафнога батальёна, які ў 1944 годзе вызваляў Рагачоў, палкоўніка Аркадзя Восіпава (1908 – 1995). Знак знаходзіцца на вуліцы, што носіць імя франтавіка. Размешчаная яна ў пасёлку Космас (у межах Рагачова). Яшчэ Аляксандр упарадкаваў магілу рэпрэсаванага ў гады савецкай улады святара Гаўрыіла Зубава

мадска-культурнага і духоўнага жыцця Рагачоўшчыны.

У Аляксандра Фёдаравіча шмат новых задумаў. Пажадаем яму поспехаў у іх рэалізацыі.

Мікалай ШУКАНАЎ,
краязнаўца, г. Жлобіне
На фота аўтара:
каля Свята-Траецкай крыніцы
(стар. 1); мемарыяльны знак у
гонар палкоўніка Аркадзя Восіпава;
адзін з краязнаўчых куткоў,
які А. Патапаў абсталёваў
на сваёй сядзібе

Беларускі фонд культуры і «Краязнаўчая газета»
даючыцца да віншаванняў Аляксандру Патапаву.
Шчыра зьвярнуўшыся з юбілея моцнага здароўя, поспехаў у
абранай справе, новых знаходак і спрыяння з боку
землякоў.

На тым тыдні...

✓ **6 красавіка** ў Нацыянальным выставачным цэнтры «БелЭкспа» адбылася **прэзентацыя «Валожын без бар'ераў»: новыя гарызонты ў інклюзійным турызме**. Ужо некалькі гадоў у межах праекта «Валожын без бар'ераў»: узмацненне магчымасцяў для прадстаўлення сацыяльных і рэкрэацыйных паслугаў для людзей з інваліднасцю» рэгіён робяць даступным для адпачынку людзей з асаблівымі патрабамі – з малых, людзей з інваліднасцю, бацькоў з пажылымі дзецьмі.

✓ **10 красавіка** ў Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры адкрылася **часовае экспазіцыя «Беларускі друкар Спірыдон Собаль»**, прысвечаная выбітнаму дзеячу беларускай асветы. Праект падрыхтаваны з удзелам Музея гісторыі Магілёва, Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі, Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа НАН Беларусі і Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь.

Спірыдон Собаль (па іншых звестках – Багдановіч) – беларускі друкар і асветнік. Нарадзіўся каля 1580 – 1590 гг. у Магілёве ў сям'і бурмістра. Пачатковую адукацыю атрымаў у Магілёве. Першыя спробы надрукаваць кнігі былі ў Кіеве, цэнтры мясцовай праваславаўнай мітраполіі. С. Собаль заснаваў першую друкарню ў родных мясцінах – у Куцеіне, Буйнічах і Магілёве. З Кіева асветнік прывёз абсталяванне для друкарскай справы. Спірыдон Собаль выдаў адзін з першых на землях сучаснай Беларусі «Буквар».

Па экспазіцыі можна прасачыць кнігадрукарскі шлях асветніка і яго радавод, убачыць рэдкія выданні XVII ст. з друкарні Спірыдона Собаля ў Кіеве, Магілёўскага брацкага манастыра, Богаўленскай друкарні Спірыдона Собаля ў Куцеіне ды інш.

✓ **10 красавіка** ў Архіафедэральным касцёле імя Найсвяцейшай Дзевы Мары ў Мінску адбыўся **канцэрт памяці ахвяраў смаленскай авіякатастрофы**, прымеркаваны да 8-й гадавіны з дня трагедыі. 10 красавіка 2010 г. здарылася адна з самых вялікіх трагедыяў у гісторыі сучаснай Польшчы. Па дарозе на ўрачыстасці да 70-й гадавіны Катынскага злачынства ў авіякатастрофе загінулі 96 чалавек, у тым ліку Прэзідэнт Рэспублікі Польшчы Лех Качыньскі, яго жонка, прадстаўнік польскага злучэнства ў авіяцтва краіны, члены польскай дэлегацыі. Штогод у Польшчы і іншых краінах ушаноўваюць памяць загінулых.

У канцэрце ўдзельнічаў вядомы польскі арганіст маладога пакалення Матэвуш Жэбуўскі, а таксама заслужаны калектыў Рэспублікі Беларусь музычнага капэла «Санорус» (мастакі кіраўнік і галоўны дырыжор Аляксандр Хумала). Прагучалі духоўныя творы польскіх і беларускіх кампазітараў. Арганізатары канцэрта – Польскі Інстытут у Мінску і Пасольства Рэспублікі Польшчы ў Рэспубліцы Беларусь.

✓ **11 красавіка** ў Музеі сучаснай беларускай дзяржаўнасці, філіяле Нацыянальнага гістарычнага музея Рэспублікі Беларусь, адкрылася **часовая экспазіцыя «Чалавек. Космас. Беларусь»**, прысвечаная ўнёску Беларусі ў развіццё тэорыі і практыкі асваення космаса.

Касманаўтыка Беларусі сёння – адзін з важных фактараў, якія абумоўліваюць сацыяльна-эканамічнае развіццё нашай краіны і павышэнне яе іміджу ў сусветнай супольнасці. У сферы касмічных даследаванняў краіна вядомая не толькі імёнамі касманаўтаў Пятра Клімука, Уладзіміра Кавалёнка і Алега Навіцкага, але і шматлікімі дасягненнямі ў ракетна-касмічнай галіне.

✓ **12 красавіка** ў Нацыянальным мастацкім музеі Беларусі адкрылася **фотавыстаўка Міхася і Кацярыны Аракчэвых «Людзі адной зямлі»**.

Серыя фотартрэтаў «Людзі адной зямлі» – спроба адлюстраваць адвечную змену пакаленняў. Каляровыя партрэты экспанаваліся раней пад назвамі «Нашы людзі» – гэта серыя фотавыяваў сяброў Студэнцкага этнаграфічнага таварыства, асноўнай дзейнасцю якога з'яўляецца пераемнасць, захаванне і аднаўленне беларускай народнай культуры. Манахромныя партрэты людзей сталага ўзросту былі створаны ў этнаграфічных экспедыцыях па ўсёй Беларусі, экспанаваліся як самастойная выстаўка «Адна зямля – адна памяць». Гэтыя два праекты прадстаўленыя разам не як супрацьпаўстаўленне, а як лагічны працяг: людзі мінулай эпохі сыходзіцца, а на іх месца заступае новае пакаленне. Цяжкі лёс старых людзей, маладосць якіх была знівечаная вайной, і няпростася вясковасе жыццё не далі ім магчымасці ўспрыняць родную культуру ў рамантычным святле. Але нават у цяжкіх умовах ствараліся дасканалыя шэдэўры народнага мастацтва. Менавіта яны, сапраўдныя «вяскоўцы», з'яўляюцца адзінымі носьбітамі аўтэнтычнай спадчыны. Пасля іх сыходу пра асаблівасці традыцыйнай беларускай культуры магчыма будзе даведацца толькі з кніжак. Але сярод нас ёсць тыя, хто не адмовіўся ад свайго адметнага нацыянальнага шляху. Гэта маладое пакаленне, якое захоўвае эстэтыку беларускіх народных стронь, вывучае танцавальную культуру, падмае пласт народных песняў, выкарыстоўвае гэтыя веды ў гарадскім асяроддзі і дае традыцыі другое жыццё.

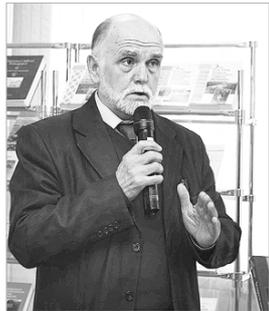
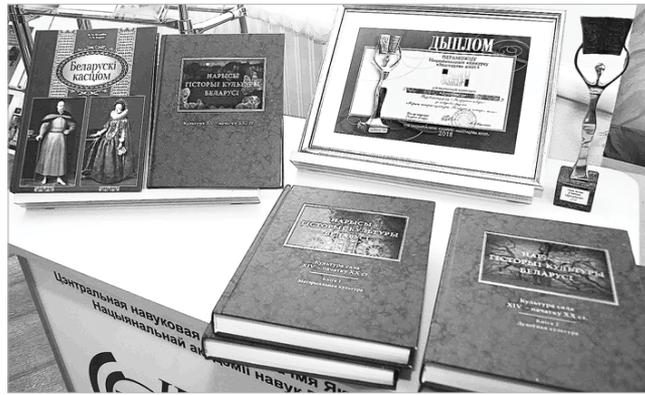
Крышталныя кнігі культуры і залаты фаліянт касцюма

Навуковыя выданні, з якімі сёння знаёмім чытача, адзначаныя не толькі ўзнагародамі 57-га Нацыянальнага конкурсу «Мастацтва кнігі», яны сабралі ўзнагароды ўсіх конкурсаў, у якіх бралі ўдзел.

«Нарыс гісторыі культуры Беларусі» – фундаментальнае выданне, вынік пляцігадовай працы лепшых навуковых сілаў краіны: калектыву з 51 аўтара, у т.л. 20 дактароў навук, 29 кандыдатаў. Сярод іх з супрацоўнікамі НАН Беларусі – прадстаўнікі гуманітарных кафедраў вядучых ВНУ краіны. Серыя не мае аналагаў на гістарычна-культурнай прасторы. Кожны нарыс унікальны, бо ўнікальны кожны аўтар. Аб'яднаны ўсіх рэдакцыйная калегія і творчыя сілы выдавецтва – рэдактар Вольга Пручкоўская, мастак Аляксей Пятроў, майстар камп'ютарнай вёрсткі Маргарыта Малярэвіч.

Першы том (2013 г.) прысвечаны пытанню паходжання, фармавання і развіцця шляхецкай культуры XIV – пач. XX ст.

На прэзентацыі, што адбылася ў ЦНБ НАН Беларусі імя Якуба Коласа, выступілі галоўны вучоны сакратар НАН Беларусі Аляксандр Кіль-

Георгій Кісялёў

Аляксандр Лакотка

Другі (2014 г.) – культуры гарадоў X – пач. XX ст. У першай кнізе трэцяга тома разглядаюцца асаблівасці матэрыяльнай культуры вёскі XIV – пач. XX ст. (2015 г.), у другой (2016 г.) – духоўнай культуры вёскі. Чацвёрты том змяшчае аналіз этапаў эвалюцыі, тэндэнцыяў і вопыту айчынай архітэктуры і мастацтва (у т.л. экраннага, музычнага і тэатральнага) XX – пач. XXI ст. Наклад асобных тамоў ад 1000 да 1500 асобнікаў.

чэўскі, дырэктар бібліятэкі Аляксандр Груша, дырэктар выдавецкага дома «Беларуская навука» Аляксандр Сташкевіч і галоўны рэдактар Георгій Кісялёў.

Пра канцэпцыю выдання, асаблівасці і цяжкасці працы распавялі загадчык кафедры беларускай музыкі Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі Вольга Дадзіёмава, загадчык кафедры этналогіі, музейлогіі і гісторыі мастацтваў БДУ Тадэвуш Наваградскі, дырэктар Інстытута мастацтвазнаў-

ства, этнаграфіі і фальклору імя Кандрата Крапівы Валеры Жук і навукоўцы: загадчык аддзела музычнага мастацтва Надзея Юўчанка, загадчык аддзела старажытнабеларускай культуры Барыс Лазука, загадчык аддзела экраннага мастацтваў Антаніна Карпілава, загадчык аддзела тэатральнага мастацтва Вераніка Ярмалінская, вядучы навуковы супрацоўнік аддзела народназнаўства Вольга Шарая. Вядучым мерапрыемства выступіў навуковы рэдактар і старшыня рэдакцыйнай калегіі «Нарысаў...» дырэктар Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі (ЦДБКМіЛ НАНБ) акадэмік Аляксандр Лакотка.

Да мерапрыемства бібліятэка прымеркавала тэматычную кніжную выстаўку фундаментальных працаў навукоўцаў ЦДБКМіЛ НАНБ і іншых аўтараў.

Тут жа было прадстаўленае таксама дапоўненае і дапрацаванае выданне «Беларускі

касцюм» (выдавецтва «Беларусь»), якое падрыхтавалі супрацоўнікі аддзела народназнаўства ЦДБКМіЛ НАНБ доктар гістарычных навук Ляўбоў Ракава і кандыдат гістарычных навук Валянціна Бялявіна.

Гэтая навуковая праца таксама не аднойчы адзначаная ўзнагародамі: дыпламам 3-й ступені Міжнароднага конкурсу дзяржаваў – удзельніцаў СНД (2007 г.), дыпламам пераможцы «Залаты фаліянт» XLVIII Нацыянальнага конкурсу «Мастацтва кнігі – 2008». Легася ў верасні ў Маскве кніга «Беларускі касцюм» узнагароджаная дыпламам 1-й ступені XIV Міжнароднага конкурсу дзяржаваў – удзельніцаў СНД «Мастацтва кнігі». У Нацыянальным конкурсе «Мастацтва кнігі – 2018» кніга «Беларускі касцюм» атрымала дыплом 1-й ступені.

Паводле слоў аўтараў, шлях да чарговай ўзнагароды быў цяжкім. Калі пачыналі распрацоўку тэмы, пля-

хецкая культура была не ў пашане ў афіцыйнай уладзе. Праца над кнігай працягвалася 5 гадоў, няпростым было рэдагаванне і нават пошук выдаўца.

Былі выкарыстаныя матэрыялы з трох дзясяткаў крыніцаў – архіваў і фондаў розных устаноў, у т.л. Польшчы, Аўстрыі, Расіі, Літвы, Латвіі, Украіны, а таксама калекцыяў і архіваў прыватных асобаў. Прапрацаваныя сотні тамоў дакументаў. У выніку ўпершыню на аснове разнастайных гістарычных крыніцаў (старажытных летапісаў, хронік, актавых дакументаў XV – XVIII стст. і інш. этнаграфічнай і этналінгвістычнай літаратуры XIX – XX стст.) камплексна ва ўсёй сваёй шматварыянтнасці паказаны працэс развіцця беларускага касцюма розных сацыяльных слаёў з X ст. да сучаснасці.

Кніга падзеленая на дзве часткі (першая – мужчынскі касцюм, другая – жаночы), што маюць па 6 раздзелаў: касцюм прывіляванага саслоўя і гараджанаў, сялянцаў, верхняе адзенне, галаўныя ўборы, абутак, аксесуары, дадатак да мужчынскага – баевы касцюм. Кніга багата ілюстраваная творами мастацтва, малюнкамі і фатаграфіямі. Значная частка факталагічнага матэрыялу ўпершыню ўведзеная ў навуковы зварот. Аднак нягледзячы на навуковую грунтоўнасць кніга даступная чытачу любога ўзросту і адукацыі.

Напрыканцы застаецца павіншаваць усіх з шыкоўнымі падарункамі для аматараў айчынай гісторыі і культуры.

Напалі КУПРЭВІЧ
Фота аўтара

Валянціна Бялявіна і Ляўбоў Ракава

«Краязнаўчая газета»: 700 нумароў за 15 гадоў

Ёсць фільмы папулярныя, а ёсць культурныя, часам не ацэненыя ў прэміяльныя паказы, але ад гэтага нічым не горшыя за касавыя блокбастары. Хутчэй наадварот. Гэта таксама і з кнігамі, музыкамі. І выданнямі. «Краязнаўчая газета» ў іх ліку, першы нумар якой меў за гонар трымаць у руках (што трымаць, нават захаваць у сваім архіве) пятнаццаць гадоў таму, яшчэ «зялёным» студэнтам другога курса журфака БДУ. Тады для чалавека, які вывучае айчынную і замежную культуру, такая газета падавалася надзвычай актуальнай і важнай. Такой яна з'яўляецца і цяпер, хоць, да жалю, атрымліваецца трымаць у руках далёка не кожны яе нумар. Важная яе беларускае, якой трымаецца выданне нягледзячы на стэрэатып «экзамінацыйна прывабнасці рускай мовы», важныя і тыя людзі, на якіх трымаецца газета, – найперш мясцовых гісторыкаў-краязнаўцаў, якіх часцяком тыя самыя мясцовыя прымаюць за дзівакоў.

да айчынных і міжнародных праектаў і конкурсаў, знаходзячы новых партнёраў, і самае галоўнае – чытачоў.

Кастыус АНТАНОВІЧ,
журналіст, супрацоўнік
выдавецкага аддзела Брацтва
ў гонар Віленскіх мучанікаў,
г. Мінск

Тэрмін «грамадзянін Краю», адзін з асноўных у канцэпцыі дзяржаўнай (грамадзянскай) нацыі шырока ўжываўся на старонках «Кур'ера» і «Вечерней газеты». Аўтары публікацыяў даводзілі, што найбольш важныя для Краю пытанні павінны вырашацца з улікам інтарэсаў усіх этнасаў Беларусі і Літвы, асуджалі праявы шавінізму ды інш. А. Луцкевіч заклікаў усіх «грамадзянаў Краю» да працы на ягоную карысць і на карысць прыгнечанага народа.

Названыя беларускія газеты стваралі пэўную ідэйную канкурэнцыю «Нашай Ніве». Яны прапагандавалі дэмакратычны накірунак краёвай ідэалогіі альбо дэмакратычны варыянт ідэалогіі нацыі «дзяржаўнага» тыпу.

Але наўрад ці краёвую пазіцыю «Вечерней газеты» і «Кур'ера Краёвага» можна лічыць асобным варыянтам беларускай нацыянальнай ідэі. Аналіз крыніцаў, што маюцца ў нашым параджэнні, дазваляе казаць пра выключна прагматычнае выкарыстанне беларусамі краёвай ідэалогіі. Краёвасць дазваляла пашырыць сацыяльную і этнакультурную базу прапаганды ідэалогіі беларускага Адраджэння. Яна стварала выдатныя магчымасці для наладжвання сувязяў з дзеячамі іншых нацыянальных рухаў. Фактычна краёвая ідэя разглядалася ў якасці сродку ўмацавання пазіцыяў беларусаў у нацыянальна-культурным і грамадска-палітычным жыцці.

каў з ліку «літоўскіх палякаў», якія падтрымалі ініцыятыву Р. Скірмунта, успрымалі краёвасць хутчэй як сродак абароны ўласнай маёмасці ва ўмовах хуткай радыкалізацыі сацыяльных і абстрактна нацыянальных адносін.

Аднак краёвая погляд Р. Скірмунта і паслярэвалюцыйна ліберальна-зацяпа пазіцыі дзеячаў «нашаніўскага кола» разам з іх прыхільнасцю да краёвасці паспрыялі наладжванню кантактаў паміж імі. У гістарычнай літаратуры ёсць звесткі пра тое, што ў мікрэвалюцыйны перыяд пры пасярэдніцтве княгіні Марыі Магдалены Радзівіл адбываліся сустрэчы і перамовы паміж Р. Скірмунтам з аднаго боку і братамі Луцкевічамі, В. Іваноўскім і А. Уласавым з другога. Было дасягнутае пэўнае паразуменне, што забяспечыла па меншай меры фінансавую падтрымку культурніцкіх ініцыятываў беларускіх адраджэнцаў.

Р. Скірмунт не пакінуў спробаў стварэння беларускай кансерватыўнай ці кансерватыўна-ліберальнай партыі. Паводле В. Гадлеўскага, увесну 1917 г. ён спрабаваў арганізаваць «беларускую абшарніцкую партыю» і прыцягнуць да палітычнай працы на карысць Беларусі прадстаўнікоў колішніх магнацкіх родаў.

У лютым 1918 г. ён амаль дасягнуў свайго, заснаваўшы ў Менску Беларускае Народнае Прадстаўніцтва як палітычную партыю, што знаходзілася ў апазіцыі да грамадскага Народнага

свайёй палітычнай пазіцыі. Як заўважыў яшчэ ў 1918 г. Жўсей Канчар, выхадцы з сацыяльных нізоў за Скірмунтам не пойдуча, а сярод маёмасных класаў амаль няма арганізаваных людзей, якія б усведамлялі сябе беларусамі.

У 1913 г. пачалася выпрацоўка яшчэ аднаго варыянта беларускай нацыянальнай ідэі, які А. Луцкевіч называў «клерыкальна-патрыятычным». У праграмным артыкуле першага нумара газеты «Беларус» рэдакцыя заявіла, што «будзе стаць заўсёды на грунце хрысціянска-каталіцкім, баронячы справу хрысціянскую і беларускую», паважаючы іншыя народнасці і веравызнанні.

Асаблівасцю гэтага варыянта нацыянальнай ідэі было адзіства нацыянальнай культуры, асветы і хрысціянскай веры. Газета прапагандавала развіццё нацыянальнай свядомасці сярод беларусаў-каталікоў, заахвочвала каталіцкі клір да ўжывання беларускай мовы ў набажэнстве, арыентавалася на сацыяльную гармонію і эвалюцыйны шлях развіцця грамадства.

Якраз пра гэта пісаў на старонках газеты яе рэдактар Баляслаў Пачобка: «Спраўдны беларус той, хто гаворыць: Я беларус, люблю сваю бацькаўшчыну і мову і колькі магу працую дзеля яе». У іншым артыкуле ён жа дазваў неабходнасць уводжэння беларускай мовы ў каталіцкі касцёл, а таксама выдання беларускамоўнай літаратуры для набажэнства. Рэдакцыя заклікала беларусаў да актыўнай гістарычнай творчасці, адстойвала ідэю нацыянальнага адзінства беларусаў-праваслаўных і каталікоў, змагалася з русіфікацыяй і паланізацыяй беларусаў.

Выданне «Беларуса» з'яўлялася спробай паяднання хрысціянска-дэмакратычнай ідэалогіі з беларускім

Ліцвінства, заходнерусізм і беларуская ідэя ў XIX — пач. XX ст.

Высокі ўзровень талерантнасці «нашаніўскага кола», магчыма, быў абумоўлены тым, што сярод беларускай эліты паступова распаўсюдзіўся яшчэ адзін варыянт нацыянальнай ідэалогіі, з'яўленне якога было звязана з палітычнай актыўнасцю літоўскіх і беларускіх палякаў. Менавіта ў іх асяроддзі ў перыяд рэвалюцыі 1905–1907 гг. былі выпрацаваны асновы г.зв. «краёвай ідэалогіі». Яе стваральнікі (Міхал Рамэр, Раман Скірмунт, Канстанцый Скірмунт і Баляслаў Ялавецкі) прадстаўлялі тую частку мясцовай польскай грамадскасці, якая захоўвала традыцыі дзяржаўнай і культурнай адметнасці земляў былога ВКЛ. Яны нібыта адчувалі сябе грамадзянамі неіснуючага Вялікага Княства Літоўскага і менавіта яго, а не Польшчы лічылі свайёй Радзімай.

Падмуркам краёвасці была ідэя дзяржаўнай або грамадзянскай нацыі. Паводле ідэолагаў краёвасці, кожны, хто адчуваў сябе «грамадзянінам Краю», належаў да «краёвай нацыі» (часам яе называлі «нацыяй літвінаў»). Этнічныя і культурныя адметнасці, на іх думку, не адыгрывалі вялікай ролі. У пэўным сэнсе краёвасць працягвала традыцыі «ліцвінства». Варта таксама адзначыць два накірункі краёвай ідэалогіі – дэмакратычны, у вытоках якога стаяла асоба М. Рамэра, і кансерватыўны, у стварэнні якога вялікую ролю адыграў Р. Скірмунт.

Кантакты паміж польскімі краёвцамі дэмакратычнай плыні і дзеячамі беларускага руху спрыялі таму, што краёвую ідэю пачалі прапагандаваць таксама беларускія палітыкі. У першую чаргу трэба згадаць братаў Луцкевічаў. Менавіта яны былі ініцыятарамі ажыццяўлення незвычайнага беларускага выдавецкага праекту – выдання штодзённай газеты на рускай мове і штотыднёвіка на польскай. У 1912 г. у Вільні пачала выходзіць «Вечерняя газета», да якой хутка далучыўся «Кур'ер Краёвы». Выдаўцамі і рэдактарамі гэтых ліберальна-дэмакратычных выданняў былі беларускія дзеячы, у т.л. браты Луцкевічы. Але паходжанне новых віленскіх газет трымалася ў таямніцы ад шырокай грамадскасці.

Так, напрыклад, агітацыя неабходнасці паразумення палякаў з беларусамі аргументавалася найперш адсутнасцю перспектываў далейшага развіцця польскага руху ў Беларуска-Літоўскім краі. Кіраўнікі беларускага руху былі ўпэўнены, што літоўскія і беларускія палякі з'яўляюцца выключна нашчадкамі паланізаваных літоўцаў і беларусаў. З гэтага рабілася выснова, што польская грамадскасць павінна працаваць толькі дзеля развіцця свядомасці і культуры беларусаў і літоўцаў.

Затое кансерватыўны накірунак краёвай ідэалогіі стаўся ідэйнай асновай беларускай нацыянальнай ідэі. Вялікую ролю ў гэтым адыграў Р. Скірмунт, які, дарэчы, з'яўляўся адным з галоўных ідэолагаў гэтай краёвай плыні. Ад большасці краёвцаў-кансерватараў яго вылучаў выразны лібералізм у пытаннях палітычнага жыцця і імкненне публічна дыстанцыявацца ад польскасці як нацыянальнай і палітычнай катэгорыі.

Ужо ў 1907 г. Р. Скірмунт выступіў з ініцыятывай стварэння міжнацыянальнага Краёвага саюза як кансерватыўна-ліберальнай партыі, у складзе якой павінна была існаваць аўтаномная беларуская палітычная арганізацыя (разам з польскай і літоўскай). Такую партыю стварыць не атрымалася, бо большасць землеўласні-

Раман Скірмунт з сямяндзі ў в. Парэчча

Сакратарыята. Аднак трагізм сітуацыі быў у тым, што Р. Скірмунт не мог знайсці ў Беларусі масавай падтрымкі

нацыянальным рухам і этнакультурным варыянтам беларускай нацыянальнай ідэі.

У заключэнне трэба адзначыць, што беларуская нацыянальная ідэя вырасталала на глебе беларускай культурнай традыцыі, да стварэння якой спрычыніліся як «ліцвіны», так і «заходнярусы». У беларускім нацыянальна-культурным Адраджэнні пачатку XX ст. праявілася заканамернасць, характэрная для большасці нацыяў Цэнтральна-Усходняй Еўропы. Дамінуючым варыянтам нацыянальнай ідэалогіі стаўся этнакультурны ці этналінгвістычны варыянт, які паслядоўна прапагандавала і адстойвала «Наша Ніва». Аднак звяртае на сябе ўвагу імкненне беларусаў парушыць ягонны межы. Ва ўмовах моцных уплываў з боку польскай і расійскай культур у беларускіх палітыкі дзеля сацыяльнай і нацыянальна-культурнай мабільнасці насельніцтва актыўна выкарыстоўвалі магчымасці палітычнага ці грамадзянскага варыянта нацыянальнай ідэалогіі ў форме дэмакратычнай і кансерватыўнай плыняў краёвасці, шукалі магчымасці паяднання беларускай ідэі з сацыялістычнай і кансерватыўнай ідэалагічнымі канцэпцыямі.

Аднак гэтыя спробы аказаліся малаэфектыўнымі. Адсутнічала дзяржава, якая магла б з'яднаць усе этнасы Краю ў беларускую нацыю палітычнага тыпу. Большасць каталіцкага і праваслаўнага духавенства аказалася ўцягнутай у расійска-польскае змаганне за г.зв. «Паўночна-Заходні край» і «ўсходнія крэсы», а прэлатарыят і буржуазія, свядомыя ўласнай беларускасці, практычна не існавалі. Падобна, што ў тагачасных умовах этнакультурны варыянт нацыянальнай ідэалогіі беларускага руху не меў альтэрнатывы.

Алесь СМАЛЯНЧУК, доктар гістарычных навук

(Артыкул упершыню быў апублікаваны ў зборніку «Białorus w XX stuleciu. W kregu kultury i polityki», pod redakcją Doroty Mochaluk. Toruń: Wydawnictwo naukowe Mikolaja Kopernika, 2007. Гэтая, на праўду, версія артыкула надрукаваная ў зборніку навуковых артыкулаў «Краёвая ідэя» ў Беларускай гісторыі», 2017)

Пісьменнік і дзеці – на адной хвалі

Ці сустракаліся вы з дзіцячымі пісьменнікамі? Яны заўсёды застаюцца маладымі і цікавымі, у іх душах быц-

цам захоўваецца часцінка дзіцячага свету, дзіцячага ўспрымання, дзіцячай фантазіі, дзіцячага гумару, якія ўваса-

лююцца ў творах. Пачварджэнне таму – пісьменнік Валерый Квілорыя, які па запрашэнні Астравецкай дзіцячай бібліятэкі з радасцю згадзіўся прыехаць на творчую сустрэчу са школьнікамі, прымеркаваную да адкрыцця штогадовага Тыдня дзіцячай і юнацкай кнігі.

Сустрэча прайшла ў СШ № 2, яе правялі супрацоўнікі нашай установы разам са школьным бібліятэкарам Надзеяй Мілешка. Намеснік дырэктара Астравецкай раённай бібліятэкі Наталля Ачарэтава распавяла пра ўзнікненне Тыдня дзіцячай і юнацкай кнігі, нагадала, як важна чытаць кнігі.

Валерый Тамазавіч прывёз шмат сваіх кніг і яшчэ больш вясёлых апавяданняў, якія раскажаў з такім захапленнем, што яго словы суправаджаліся выбухамі смеху і воклічамі. Нават дарослыя захапіліся яго гісторыямі і смяяліся разам з дзецьмі.

В. Квілорыя пазнаёміў гасцей са сваімі кнігамі, распавёў пра сваіх калегаў – дзіцячых пісьменнікаў. Пад час яго выступлення школьнікі раз-пораз ця-

нулі рукі, каб задаць пытанні. Дзяцей цікавіла ўсё: якія кнігі ён чытае, як адпачывае, ці змог бы працаваць настаўнікам, як ён вучыўся ў школе... Адказваючы на пытанні, пісьменнік падкрэсліў, што чытанне, самаадукацыя, дапытлівасць даюць чалавеку перавагі, дапамагаюць выйсці са складаных сітуацыяў, знайсці адказы на многія жыццёвыя пытанні.

Напрыканцы школьнікі бралі аўтографы ў пісьменніка, фатаграфаваліся, дзякавалі за цікавую сустрэчу. Імпрэза прайшла весела і спазнавальна, бо В. Квілорыя не проста складае вясёлыя апавяданні, а ўкладвае ў іх свае веды, вопыт, дзеліцца становачымі эмоцыямі, вучыць добрам.

*Таня КЕРЭЛЬ,
бібліятэкар Астравецкай
дзіцячай бібліятэкі*

Ад Персіярыні да беларускага Луўра

*(Заканчэнне.
Пачатак у № 14)*

Перад 52-м домам па вуліцы Садовай у Старых Дарогах нас сустрэла гаспадыня музея, жонка і палчэніца А. Беллага – чароўная Ала Мікалаеўна. Пасля вітальных слоў, падмацаваных шчодрым абедам, пачалося нашае знаёмства з

экспазіцыйнымі заламі. Пры ўваходзе ў першую – «Жывапісная Беларусь» – нас сустрэў драўляны анёл-ахоўнік, які тут з'явіўся як сімвал веры і адраджэння. Леваруч уся сцяна завешаная палотнамі Леаніда Шчамялёва. Рухаючыся далей па зале, я пабачыла партрэт пісьменніка Альгерда Абуховіча-Бандынэлі пэндзля мастака Алеся Цыркунова. Твор Аляксандра Кішчанкі

«Мадонна» падаўся ўсім сумным. Такі ж задумлівы і мастак Георгій Скрыпнічэнка падстарым гадзіннікам у яго карціне «Аўтапартрэт». Час нацягнутага святасці. Далей драўляны прыступкі прывялі нас на другі паверх першага з чатырох двухпаверховых дамоў музея. За нашым узыходжаннем у залу «Гісторыя Беларусі ў мастацкіх вобразах і партрэтах» сачыў «Сымон-музыка» Георгія Ціхановіча. Некалі прафесар Георгій Штыгхаў казаў, што па музеі А. Беллага можна вывучыць усю гісторыю Беларусі.

Прыцягвае ўвагу прыгожы бюст А. Беллага работы Заіра Агура, а таксама харугвы, сцягі, карта Беларусі, складзена А. Бельм, радавод полацкіх князёў і князёў ВКЛ, помнік доктару філасофіі ў галіне матэматыкі і гісторыі навукі Барысу Кіту скульптара Уладзіміра Мелехава, стэнд з нумарамі часопіса «Полацк» і кнігамі Святланы Белай.

Прыпыніліся каля экспазіцыі, прысвечанай Наталлі Арсенневай, якая складаецца з нотных аркушаў і фотаздымкаў слаўтай паэтэсы, і каля «чэшскага» стэнда (менавіта вядомы чэхаславацкі дыпламат Ян Масарык, заступнік беларусаў, прыклаў намаганні, каб для беларусаў стварылі месцы ў Карлавым універсітэце). Вытанчаная арыстакратычная жаночасць вылучае партрэт Магдалены Радзівіл, якая хацела, каб у Ватыкане была створаная

крыцці помніка Т. Касцюшка. А шведскі пасол Стэфан Эрыксан зазначыў: «Неймаверна, неспасціжна, каб гэткае мог зрабіць адзін чалавек».

Гаспадыня падвяла нас да невялікага стэнда, прысвечанага караням Анатоля Яўхімавіча, з архівам партызанскага мінулага сям'і Бельх, з лістамі, узнагародамі, з картай Старых Дарог, з кнігай «Памяць. Старадарожскі раён».

Старыя крэслы, канапа, рарытэтыны буфет застаўся Анатолю Яўхімавічу «ад бацькоў бацькоў». Ягоныя бацька і дзед былі шляхцюкамі з Заходняй Беларусі. Менавіта любоў да прыгажосці, да культурнай спадчыны яго роду, унутраная інтэлігентнасць зрабіла пунктуальнага і мэтанакіраванага лётчыка-вайскоўца вядомым мастацтвазнаўцам, калекцыянерам і гісторыкам.

І вось ізноў мы ў першай зале, побач з карцінай «Веру – Уваскрэснеш» і фотартрэтам А. Беллага. Па сваёй маштабнасці і значнасці старадарожскі музей можна з гонарам назваць беларускім Луўрам дзякуючы багатай гісторыі калекцыянавання мастацкіх і гістарычных рэліквіяў. Аднаго наведвання мала, трэба вяртацца сюды зноў і зноў, бо немагчыма з першага разу асэнсаваць усю глыбіню гэтага праекта даўжынёй у жыццё. Зразумела, што ён патрабуе пастаяннага падтрымкі і вывучэння спецыялістамі мастацтва і культуры. Трэба прыязджаць сюды і пісаць студэнцкія дыпломны, магістарскія, кандыдацкія і доктарскія дысертацыі.

*Кацярына МАШКОВА,
паэтка і публіцыстка*

Сэнс і паходжанне назвы «свір» не вызначаны і сёння, хоць пошукі варыянтаў яе ўтварэння вядуць многія даследчыкі Беларусі, Расіі і іншых краін. Гэта звязана з тым, што найменні з такой тонаснавай сустракаюцца на значных абсягах Еўропы. Яшчэ ў 1847 г. чэшскі навуковец Павел Шафарык сведчыў: «Касательна древности и обширности этого названия срав. Свирь, р., в губ. Олонецкой, вл. в Ладозу, также другую в Галиции, впадающую в Днестр, где и селения Swirz, Swirze, Swirskie Hlibowice, в Чехии Swiretice, Swiraticе, Swiriniè... Неизвестно, от чего их имя происходит, от корня swir (sibilus), или swir (ferus), слав. свиреп?» Як бачым, даследчык вызначыў тэрыторыю распаўсюджвання тапоніма на вялікім абшары ад Белага мора на поўначы да Чорнага на поўдні. Заўважым, што лацінскае слова sibilus мае значэнне «свіст, шыпенне», а ferus – «грубы, дзікі, люты (свірэпы)».

Свір і свіране, адкуль вы?

Найбольш значымі і адметнымі аб'ектамі з такой назвай з'яўляюцца вялікае возера Свір у Мядзельскім раёне, якое па даўжыні (14,1 км) займае другое месца ў Беларусі, і рака Свір на поўначы еўрапейскай часткі Расіі. Зыходзячы з гэтага, большасць даследчыкаў імкнецца звязаць паходжанне наймення з тэрмінамі, што характарызуюць вадаёмы. У старажытнасці менавіта па блакітных арцэрыях, якія адыгрывалі ролю шляхоў зносінаў, ажыццяўляліся стасункі ў межах племянных аб'яднанняў і з суседзямі. Таму лагічна, што спачатку назву мусілі атрымаць ркі або азёры, а пазней – паселішчы, што паўставалі на іх берагах. Але, думаецца, было шмат выключэнняў з гэтага правіла, у тым ліку і для Свіры.

А паколькі назва выяўна не славянская, то пошукі вяліся і вядуцца ў балцкіх і фіна-вугорскіх мовах. Так, некаторыя навукоўцы лічаць, што яна мае старажытналітоўскія карані і была ўтвораная ад літоўскага слова svirus – «хісткі, зыбікі», што нібыта характарызуе багністы характар берагоў. Большасць даследчыкаў схіляецца да думкі, што гэтае слова пайшло з фіна-вугорскіх моваў. Тым больш, як мы ўжо заўважылі, на поўначы еўрапейскай часткі Расіі, у арэале пражывання фінскіх плямёнаў вепсаў і карэлаў, ёсць мнагаводная рака з такой жа назвай. Найбольш распаўсюджаная версія выводзіць утварэнне наймення ад фінскага svveri – «паглыбленне», «глыбокае месца ў вадзе», «глыбіня», што дае падставы тлумачыць назву як «глыбокае». Некаторыя даследчыкі расійскай Свіры тлумачаць назву ад вепскаскага слова «сьюварь» – «глыбокае возера». Так, прафесар фіна-вугорскага мовазнаўства, доктар гістарычных навук А. Папоў упэўнена сцвярджаў: «Как известно, Свир является протоком из Онежского озера в Ладозское, имеющим большую глубину (от 3 до 14 м). Этим и обусловлено её вепское название Сьюварь (Сюверь), что значит просто «глубина»... Таким образом, здесь происхождение названия совершенно прозрачно».

Гэтую версію тлумачэння прыводзіць і беларускі даследчык А. Рагалёў для возера Свір у Мядзельскім раёне, спасылаючыся на публікацыю Р. Агеевай «Гидронимия Русского Северо-Запада как источ-

ник культурно-исторической информации». У пацвярджэнне сваёй думкі ён апісвае возера, спрабуючы даказаць сапраўднаю «глыбіннасць» гэтага вадаёма.

Аднак да нашага возера Свір характарыстыка «глыбокае» не зусім падыходзіць, бо найбольшая глыбіня ў ім усяго 8,7 м. Гэта нямнога, улічваючы, што ў недалёкім Балдуку, што знаходзіцца за 12 км у групе Блакітных азёраў, ад воднай паверхні да дна – 39 м, а ў недалёкай Нарачы – 28 м.

Гэтую версію паходжання назвы прапанаваў У. Ягораў. Ён лічыць, што найменне «Свір» прыйшло з гоцкай мовы, дзе «sweigei» азначае «слава, гонар». На аснове гэтага ён асэнсоўвае назву «нешта кшталту Славенкі».

І тут варта заўважыць, што недалёк возера Свір знаходзіцца яшчэ шэраг водных аб'ектаў з асновай «свір»: азёры Свірнішча, Свірус (у Літве), рака Свіранка. Але ёсць і многа паселішчаў з гэтакім жа каранем, для якіх тлумачэнне «глыбіня» ніяк не падыходзіць. Акрамя г.п. Свір і вёскі Засвір у Мядзельскім раёне маем Свіраны, Свірплішкі, Свірдуны, Свіркі, Свірлеўшчыну на заходняй Пастаўшчыне, Вялікія і Малыя Свіраны на Астравеччыне, Свірпалішкі на Браслаўшчыне каля Відзаў, два Свіркасы ў Літве на мяжы з Пастаўскім раёнам. Як бачым, у гэтым арэале на беларуска-літоўскай мяжы назіраецца адметная канцэнтрацыя сугучных найменняў. Асобныя назвы з такой асновай з'яўляюцца сустракаюцца ў іншых рэгіёнах Беларусі, напрыклад, Свіракі (Дубровенскі раён), Свірані (Талачынскі раён), Свіраўшчына (Верхнядзвінскі раён), Свірбы (Лёзненскі раён), Свіркі (Докшыцкі і Мёрскі раёны), Свірчане (Мёрскі раён).

Пра даўняе засяленне тутэйшых мясцінаў людзьмі сведчаць два гарадзішчы, якія былі выяўлены і абследаваны навукоўцамі

Наяўнасць значнай колькасці «сухапутных» назваў з асновай «свір» наводзіць на думку, што нарадзіліся яны, верагодна, не ад водных характарыстыкаў і ўтрымліваюць нейкі іншы сэнс. Гэта заўважыў расійскі даследчык санскрыту Я. Львоў: «Памылковасць класічных тлумачэнняў паходжання

шматлікіх тапонімаў Расіі, адапедна, страта старажытных ведаў добра бачныя на прыкладзе р. Свір. Паводле Я. Паспелова, р. Свір на мове вепсаў завецца Sūväri [Сюварь]. У рускіх дакументах XIII – XVII стст. згадваецца ў формах Свир, Свирь, Свіра, і гэтая назва ў навуковай літаратуры тлумачыцца парознаму: ад sūvä [сюва] «глыбокая» і -рь «яр, ярв» «возера», ад suvaga «глыбіня», ці без доказаў тлумачыцца як «глыбокая рака». Такім чынам, прымета глыбіні прымаецца ўсімі аўтарамі, але поўнае тлумачэнне ўсёй назвы супярэчлівае.

Версія аўтара заснаваная на амаль аднолькавым напісанні словаў

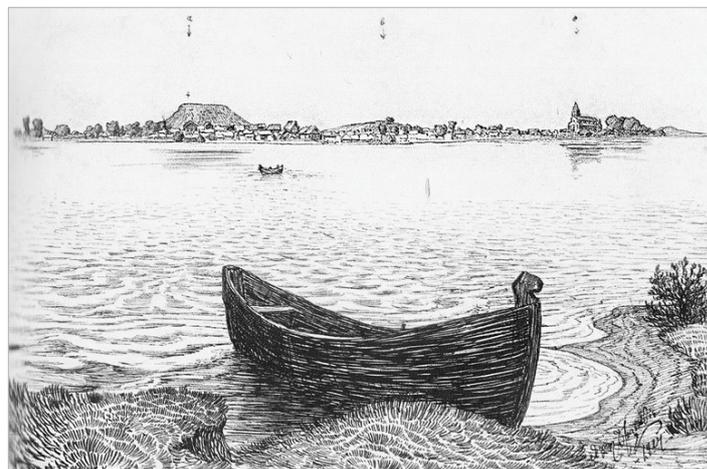
Suvāri і санскрыцкага «iṣvar» (магутны вар) і, верагодна, больш абгрунтаваная... Вар (авестыйскае Вара) – гэта ўмацаваная крэпасць ці замак, які быў сховішчам для людзей, скаціны, раслінаў і агню пад

.....
Наяўнасць значнай колькасці «сухапутных» назваў з асновай «свір» наводзіць на думку, што нарадзіліся яны, верагодна, не ад водных характарыстыкаў і ўтрымліваюць нейкі іншы сэнс
 .....

час змін халадоў, снегападаў і паводак. Паводле пададзенага ў Авесте апісання, Вар, пабудаваны Ёймам (герой авестыйскага эпосу), складаўся з трох канцэнтрычных колаў

А што пра Свір вядома археолагам? Пра даўняе засяленне тутэйшых мясцінаў людзьмі сведчаць два гарадзішчы, якія былі выяўлены і абследаваны навукоўцамі. Адно з іх мае мясцовую назву Мясцэчка і знаходзіцца на паўднёва-заходняй ускраіне паселішча, злева ад дарогі на Смаргонь, на мысе прыроднага ўзвышша, які ўразаецца ў возера Свір. З заходняга боку гарадзішча ўмацаванае валам вышынёй 1 – 1,5 м і ровам шырынёй да 8 – 10 м. Знойдзеныя штрыхаваныя і гладкасценная кераміка сведчыць пра тое, што пражывала тут балцкае насельніцтва.

Другое гарадзішча знаходзіцца ў цэнтры Свіры на ізаляваным, з вельмі стромкімі схіламі ўзгорку, значная частка якога разбураная кар'ерам. Пляцоўка памерамі 12 x 28 м (раней яна была ў два разы больш) узвышаецца над наваколлем на 12 – 15 м. Паводле падання, на гэтай гары ў часы язычніцтва знаходзілася капішча Перуна, на месцы якога нашччанскі князь Даўмонт у XIII ст. заснаваў замак, які пазней доўгі час належаў князям Свірскім. Руіны былой цвярдні ў канцы XVI ст. апісаў польскі хрысціянскі і паэт Мацей Стрыкоўскі. У час раскопак, якія правёў у 1976 г. Я. Звяржуха, пад рэшткамі сярэднявечнага замка выяўленыя сляды неўмацаванага селішча эпохі ранняга жалезнага веку. Яно не мела зямляных абарончых збудаванняў, надзейнай аховы з'яўляліся стромкія схілы ўзгорка. Пасля пабудовы замка гара была абнесена валам вышынёй да 3 м.

Свіранская гара (малянок Язэпа Драздовіча)

сцен, у вонкавым з якіх было дзве праходаў, у сярэднім – шасці і ва ўнутраным – тры. Вар гэты нагадваў, такім чынам, па плане і ў выглядзе жывы-селішчы старажытных арыяў. Далей Я. Львоў падаемялае: «У перакладзе з санскрыту, мовы старажытных арыяў, для слова вар/вара (Uar/Uara) большасць значэнняў звязана з замкнёным сховішчам, абарончым колам».

Такім чынам, калі прытрымлівацца гэтай версіі, можна лічыць, што назва «Свір» пайшла не ад возера, а ад умацаванага селішча старажытных індаеўрапейцаў, якое яраз і размяшчалася на Перуновай гары, або гары Ваторыя, у цэнтры мясцэчка.

Сярод рэчаў, якія выявілі археолагі, найбольшую групу склалі шматлікія ўпрыгожанні: скроневыя кольцы, пярсцёнкі, бразготкі, спіралькі, бранзалет, падковападобныя фібулы, фрагмент пласціны-накладкі з раслінным арнаментам. Знойдзеныя таксама жалезныя нажы, наканечнікі стрэлаў, вясцячыя, у тым ліку цыліндрычныя, замкі, шылы, гліняныя і шыферныя праселкі, каменная форма для ліцця, разнастайныя вырабы з косці. Кераміка ніжніх гарызонтаў ляпная (штрыхаваная і гладкасценная), верхніх – ганчарная.

Ігар ПРАКАПОВІЧ,
 г. Паставы

(Заканчэнне
 ў наступным нумары)

**«Краязнаўчая газета»:
700 нумароў за 15 гадоў**

Маё знаёмства з «Краязнаўчай газетай» адбылося 15 гадоў таму, калі з'явіліся на свет яе першыя нумары, і яна застаецца маёй сяброўкай і дарадчыцай па сённяшні дзень. Памятаю, як прыняла ўдзел у віктарыне на тэму «Як ведаем сваю даўніну?», арганізаванай газетай у адным з першых нумароў, і атрымала ў падарунак шыкоўнае выданне пэзмы Якуба Коласа «Новая зямля» на трох вах з ілюстрацыямі Васіля Шаранговіча. Адкрываю кнігу, чытаю добрыя пажаданні галоўнага рэдактара «КГ», старшыні Беларускага фонду культуры У. Глепа, і радуюся, што маё сяброўства з краязнаўствам працягваецца і цяпер.

Доўгі час я працавала навуковым супрацоўнікам Карэліцкага раённага краязнаўчага музея і заўсёды знаходзіла на старонках газеты цікавыя матэрыялы па гісторыі і краязнаўстве, а калегам і настаўнікам распавядала пра каштоўнасць гэтага выдання ў справе выхавання ў маладога пакалення любові да сваёй зямлі, культуры, роднай мовы. Неўзабаве я і сама стала аўтарам гэтага ўнікальнага выдання, дзе надрукавала шэраг артыкулаў, прысвечаных маёй малой радзіме і яе слаўным людзям. Гэтыя матэрыялы потым упрыгожылі старонкі маіх краязнаўчых кніг. Я вельмі ўдзячная рэдакцыі «Краязнаўчай газеты» і Беларускаму фонду культуры за арганізацыю прэзентацыі маёй апошняй кнігі «Залатая падкова Свіцязі» ў Літаратурным музеі М. Багдановіча, за цудоўнае асвятленне гэтай падзеі на старонках выдання. Для мяне гэта стала сапраўдным святам і дало натхненне на далейшы творчы пошук. Прыемна таксама, што кніга была адзначана прэміяй імя А. Дубко.

За гэты час я паспела палюбіць пастаянныя рубрыкі газеты, з якіх даведвалася пра новыя выстаўкі ў беларускіх музеях і іншых установах культуры («На тым тыдні»), пра лёсы людзей, якія пакінулі свой след у гісторыі, — «Наша гісторыя: ідэі, падзеі, асобы», «Наш календар», пра мноства цікавых фактаў, якія павінен ведаць кожны беларус («Малая краязнаўчая энцыклапедыя»). Мяне вельмі цікаваць усе публікацыі, звязаныя з тэмай турызму. З захваленнем працвала матэрыялы У. Пучынскага з рубрыкі «Аграсядзіба па-беларуску», вельмі захапіла інфармацыя пра кавалераў Георгіеўскіх крыжоў (знайшла там прозвішча і сваёго земляка), «Этнабтанічныя нататкі» пра флору Целяханічыны, і, безумоўна, уважліва сачу за інфармацыяй пра новыя краязнаўчыя выданні. Гэты спіс можна было б прадоўжыць, бо цікавых матэрыялаў на старонках газеты шмат.

Мне вельмі імпануе вага, з якой рэдакцыя ставіцца да сваіх аўтараў і чытачоў, скіраванасць газеты на захаванне нацыянальных традыцый, на падтрымку роднай мовы. Хочацца павіншаваць калектыв рэдакцыі з выхадом 700-га нумара газеты і пажадаць плёну ў асветніцкай дзейнасці і высакароднай працы па захаванні гісторыка-культурнай спадчыны Беларусі. Буду рада, калі вынікі маёй пошукавай краязнаўчай дзейнасці неўзабаве зноў з'явіцца на старонках любімага і вельмі патрэбнага выдання. Спадарожнага ветру вам, сябры, хай пуцяводная зорка вядзе вас да новых вышыняў!

Святлана КОШУР,
г. Карэлічы

**Адказы на крыжаванку,
змешчаную ў № 14**

- Уздойж:** 1. Салют. 3. Кулеш. 5. Кулак. 6. Радар. 7. Вада. 9. Збан. 11. Радасць. 15. Куцця. 17. Цацка. 18. Галашэнні. 19. Панна. 20. Мякіш. 22. Вянк. 27. Дзень. 28. Мокра. 29. Дзяды. 30. Радуніца. 31. Жаўцянка.
- Улоперак:** 1. Сакавік. 2. Такт. 3. Куры. 4. Шарэнга. 8. Дацэнт. 10. Бацкні. 12. Аблава. 13. Аршын. 14. Цэннік. 16. Ягада. 17. Цімох. 19. Павадыр. 21. Шыпшына. 23. З'езд. 24. Мора. 25. Крыж. 26. Пяюн.

**Высоцкі
застаецца непадалёк Літоўкі**

Час пакідае ў гісторыі імя сапраўднага творцы. Уладзімір Высоцкі не ўвайшоў, а літаральна ўваўраўся ў прастору свайго часу. Яго вершы не друкаваліся ў літаратурных часопісах, не выходзілі асобнымі кнігамі, але іх ведала ўся краіна, людзі слухалі і спявалі яго песні. Хрыплаваты голас ірваўся з магнітафонных стужак, і яго немагчыма было забыць, ён прымушаў суперажываць, верыць і спадзявацца. У супярэчлівасці паміж неверагоднай любоўю і папулярнасцю ў слухачоў і афіцыйным непрызнаннем хавалася трагедыя творцы, якая моцна скараціла яго жыццё.

У тэатр, дзе ён служыў, і на яго напаўафіцыйныя канцэрты імкнуліся глядачы, а з фільмаў выразалі яго песні, забаранялі друкаваць вершы. У Высоцкі апырэдзіў свой час, ён крычаў пра тое, што многіх хвалявала, але прымушала маўчаць; і ён прымаў удар на сябе. Чалавечыя магчымасці не бяскрыўныя, і жыццёвая струна творцы абарвалася нападударозе, але яго паэзія засталася жыццём.

Ён не паспеў патрымаць у руках першы зборнік сваіх вершаў, не ўбачыў і іншых кніг, якія выйшлі пасля яго смерці. Сёння пра паэта напісана нямала, створаныя фільмы, адкрыты музей, на канцэртах яго называюць вялікім рускім паэтам. Я

для яго фільмаў, здымаўся ў кіно. На гэты раз прыехаў разам з Марынай Уладзі. Перачытайце старонкі яе кнігі «Владзімір, или Прерванный полёт». Там французская актрыса з за-

лювою сядзібу. На сцяне аднаго з пакояў ёсць барэльэф славу-тага барда.

Завітайце на возера Свіцязь, каб чарговы раз палюбавацца гэтай чароўнай ярлінай, якой некалі захапілася У. Высоцкі і М. Уладзі.

Прайдзіцеся па вуліцах Навагрудка, былой сталіцы Вялікага Княства Літоўскага, зрабіце фотаздымкі перад бюстам

У. Высоцкага ў скверы, што носіць яго імя. Завітайце ў мясцовую гасцініцу, пераначуйце ў нумары, дзе некалі жыў паэт. Мэбля таго часу, фотаздымкі ды іншыя рэчы нагадваюць пра вашага куміра.

Прыемна, што навагрудчане не забыліся адзначыць памятнасць мясціны, звязаныя з імем У. Высоцкага. Прыехалі навагрудскія барды і на паэтычную вечарыну «Я живу, и значит – я люблю!», што адбылася ў Карэліцкай раённай бібліятэцы і была прымаркваная да 80-годдзя з дня нараджэння славу-тага барда. Занурціцца ў атмасферу паэтычнага свету У. Высоцкага аматарам яго творчасці дапамагла вядучая імпрэзы, супрацоўніца раённай бібліятэкі Т. Кардаш. Да яе далучыліся выканаўцы вершаў і песень Высоцкага: А. Абадзінік,

жа не хапала яму гэтага прызнання пры жыцці!

Наведайце возера Літоўка каля Навагрудка, якое апеў у пэзме «Гражына» геніяльны Адам Міцкевіч. Цяпер гэты прыгожы куточак Беларусі ведаюць яшчэ і як месца правядзення фестываляў бардаўскай песні, што становіцца ўжо традыцыйным. А праводзіцца тут ён таму, што ў 1969 годзе У. Высоцкі прыязджаў сюды на здымкі фільма «Сыноўя ўходзяць у бой». З рэжысёрам Віктарам Туравым артыст і паэт сябраваў не адзін год, пісаў песні

хапленнем піша пра Літоўку. Прыгажосць навакольнай прыроды натхняла паэта. Уначы на духмяным сене ў адрыве Уладзімір Высоцкі ўголос скла-даў вершы, адбіваючы рытм прыгожы куточак Беларускай вёдаючы яшчэ і як месца правядзення фестываляў бардаўскай песні, што становіцца ўжо традыцыйным. А праводзіцца тут ён таму, што ў 1969 годзе У. Высоцкі прыязджаў сюды на здымкі фільма «Сыноўя ўходзяць у бой». З рэжысёрам Віктарам Туравым артыст і паэт сябраваў не адзін год, пісаў песні

Паэтычную аўру гэтага куточка паспрабаваў захаваць навагрудскі прадпрымальнік Сяргей Коваль, які на месцы дома, дзе ў час адпачынку жыў У. Высоцкі, пабудоваў адмыс-

А. Хамутоў, В. Лісоўская, І. Санчук, Л. Арцхо, М. Лагуга, С. Кошур, М. Касцюкевіч, А. Каўцэвіч, Г. Аліевіч.

Музычныя нумары ў выкананні навучэнцаў Карэліцкай школы мастацтваў А. Петрушэўскага і М. Чубрыка, а таксама створаная супрацоўнікамі бібліятэкі тэматычная выстаўка і мультымедыяная прэзентацыя ўзмацнілі ўражанне ад мерапрыемства.

Святлана
КОШУР,
г. Карэлічы

Калекцыянерам, і не толькі

Крылатыя на марках

У Беларусі сустракаецца больш за 300 відаў птушак. Не ўсіх іх лёгка пабачыць у дзікай прыродзе, але наядуна 4 віды птушак з'явіліся на паштовых марках.

Вялікі зук жыве звычайна па берагах ракі і азёраў. Малыя птушаняты хутка абсыхаюць, спрабуюць выбягаць з гнязда і ва ўзросце каля 24 дзён падмаюцца на крыло. Харчуюцца птушкі малюскамі, дробнымі ракападобнымі, насякомымі і іх личынкамі. З 1993 года від занесены ў Чырвоную кнігу Рэспублікі Беларусь.

Рачную крачку можна сустрэць амаль па ўсім свеце. Вылупіўшыся, птушаняты сядзяць у гняздзе першыя 5 дзён, на крыло становяцца на 25 – 28 дзень. Харчуцца ў асноўным рыбай, а таксама насякомымі.

Арабок жыве ў густых хваёвых і змяшаных лясах, гнёзды робіць на зямлі. Праз некалькі гадзінаў пасля вылуплення птушаняты выходзяць з гнязда, а праз 2 тыдні пачынаюць лётаць. Птушкі харчуцца ягадамі, раслінамі, насеннем, з насякомых любяць мураўёў, зімою ядуць пупышкі дрэваў, марожаныя ягады.

Шэрыя чаплі гняздзяцца вялікімі калоніямі. Птушаняты вылупляюцца відучымі і пакрытымі пухам, лётаць пачынаюць ва ўзросце 2 месяцаў. Харчуцца чаплі рыбай, ракамі, лягушкамі, змеямі, яшчарыцамі, насякомымі, іншымі птушкамі і іх яйкамі.

У студзені «Белпошта» выпусціла ў абарачэнне чатыры паштовыя маркі з серыі «Птушкі». На марцы № 1234 адлюстравана вялікая зуйка, № 1235 – рачной крачкі, № 1236 – арабка і № 1237 – шэрай чаплі. Маркі намалюваў Аляксандр Міцянін, дызайн Марыны Віткоўскай. Памер – 30 x 28 мм. Надрукаваны аркушамі па 9 марак (памер аркуша 113 x 110 мм), а таксама малым аркушам з 8 марак (памер аркуша 142 x 76 мм). Наклад марак 72 тыс. асобнікаў. А. Міцянін і М. Віткоўская таксама аформілі карткі для картмаксімумаў з выявамі згаданых птушак.

У дзень выхаду марак у абарачэнне ў аддзяленні паштовай сувязі № 1 г. Мінска адбылося спецгашэнне на канверце «Першы дзень» (мастак канверта і спецтэмпеля А. Міцянін, дызайн распрацавала М. Віткоўская).

Дзякуем за дапамогу ў падрыхтоўцы матэрыялаў рубрыкі супрацоўнікам выдавецкага цэнтра «Марка РUP «Белпошта»

Калі чараўніца – кожная

У раённым Цэнтры культуры адбыўся конкурс сярод маленькіх прыгажунек Касцюковіцкага раёна «Чараўніца – 2018».

Спаборніцтва сярод сямі ўдзельніцаў разгарнулася не жартунае. Для адных гэта быў першы выхад на сцэну, іншыя на ёй ужо даўно асвоіліся, але хваляваліся і выкладваліся напоўніцу ўсе. Конкурс праходзіў у тры этапы. Спачатку дзяўчынкі прадставіліся ў візітнай картцы: журы ацаніла фантазію, умненне варыяць і паказаць сабе з лепшых бакоў. Другі тэр – дэфіле «Маленькая модніца» быў самы відовішчы. Пакуль маленькія прыгажуні рыхтаваліся да новага выхаду, выступілі салісты маладзёжнага культурнага Цэнтра «Юнацтва», дзіцячай школы мастацтваў, сельскіх дамоў культуры. Пасля творчага конкурсу

«Хвіліна поспеху», у якім маленькія «зорачкі» прадэманстравалі свае таленты, журы падвяло канчатковыя вынікі, дзе былі ўлічаныя і галасы гледачоў. Галоўны прыз, карона і тытул «Чараўніца – 2018» дастаўся Маі Івашчанка. Але падарункі, якія традыцыйна прадастаўляюцца грамадскім аб'яднаннем «Беларускі фонд міру», і адзін з

ганаровых тытулаў («Міс Пяшчотнасць», «Міс Прывабнасць», «Міс Усмешка», «Міс Казка», «Міс Фота», «Міс Фантазія») атрымалі ўсе дзяўчынкі. І кожная лічыла сабе пераможцай, а гэта галоўнае!

Намаля ДРОБЫШВА, намеснік дырэктара цэнтралізаванай клубнай сістэмы Касцюковіцкага раёна

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

ПАРТЫЗАНСКІЯ ПЕСНІ (заканчэнне артыкула). Паэтычныя тэксты складаліся на беларускай і рускай мовах. Змест партызанскіх песень высокапатрыятычны: у іх адлюстраваны любоў да Радзімы, гатоўнасць аддаць жыццё за яе свабоду, глыбокае пачуццё чалавечай годнасці, гнеў і нянавіць да фашысцкіх захопнікаў. Жанравая разнастайнасць твораў абумоўлена спецыфічнай эстэтычнай функцыяй: гімн-марш (тыпу канта), песня-хроніка, гераічная балада, лірычная песня-раманс (маналог, зварот да сябра, ліст да каханай і інш.). Вылучаюцца цыкл развіталых песень, што паводле музычнай стылістыкі набліжаны да сялянскіх «зацягучых», і частушка-памфлет. У іх змесце, паэтычнай абразнасці, інтанацыйным складзе выразна выяўляюцца рысы наватарства.

Меласу песень уласціва заклікальнасць, фанфарнасць, лозунгавая

афарыстычнасць. Для паэтычных тэкстаў характэрная перавага 2-радкавай страфы (у прыпеўках і 4-радкавай). Музыкальная рытміка вызначаецца яркай акцэнтацыяй: часта сустракаюцца (а пры запазычанні напеву дадаткова ўносяцца) пункцёрныя рытмічныя фігуры, раптоўныя паўзы, сінкопы.

Шматграннасць выяўлення ў партызанскай песні жыццёвага зместу і спосабаў яго мастацкага ператварэння, масавасць партызанскай творчасці, пастаяннае сутыкненне і ўзаемадзеянне розных яе адгалінаванняў прывялі да фармавання сем'яў роднасных сюжэтаў і напеваў ва ўсім багаці іх шматлікіх варыянтаў.

ПАРТЭР (франц. parterre ад par па + terre зямля) – 1) у тэатральным будынку, кінатэатры, канцэртнай зале – частка глядзельнай залы ніжэй узроўню сцэны (звычайна павышаецца ад сцэны да задніх радоў) з месцамі для гледачоў.

Вырашэнне партэра залежыць ад агульнай кампазіцыі інтэр'ера тэатральнага будынкаў. Існуюць партэры прамавугольны ў плане, у выглядзе сегментаў, паўкруга або паўвала, больш складанай формы. У некаторых відовішчых збудаваннях вырашваюцца амфітэатрам.

На землях Беларусі партэры вядомыя ў тэатральных будынках XVIII – XIX стст. З'яўляюцца асноўнай па аб'ёме часткай глядзельнага залаў у будынках Нацыянальнага акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета, Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы, кінатэатраў «Масква» і «Піянер» у Мінску, Нацыянальнага акадэмічнага драматычнага тэатра імя Якуба Коласа ў Віцебску, Гомельскага, Гродзенскага, Магілёўскага абласных драматычных тэатраў, кінатэатраў «Кастрычнік» у Баранавічах, «Беларусь» у Брэсце, імя Калініна ў Гомелі ды інш.;

2) у садова-паркавым мастацтве – адкрытая частка сада ці парку на роўнай мясцовасці з газонамі, кветнікамі, вадаёмамі, бардзюрамі з кустоў. На партэры часта размяшчаюць скульптуру, фантаны, курціны, асобныя дрэвы. Партэр, падзелены на ўчасткі правільнай формы з узорами, створанымі стры-

жаным самшытам, каляровым пяском, тоўчанай цэглай, вугалем і інш., уласцівы рэгулярным паркам XVII – XVIII стст. Больш свабодныя паводле абрысаў партэры ў пейзажных парках, звычайна ў выглядзе лужкоў.

На тэрыторыі Беларусі пашырыліся ў XVII – XVIII стст. у рэгулярных парках (т.зв. «італьянскіх садах»), уяўлялі сабой прамавугольныя ўчасткі, акаймаваныя алеямі з шпалерамі (палацава-паркавы комплекс Альба каля Нясвіжа, былая сядзіба ў в. Чырвоная Зорка Клецкага р-на). У выглядзе партэра вырашчаліся барочныя парадныя двары – курданеры перад галоўным фасадом палаца або сядзібнага дома (сядзіба ў в. Скокі Брэсцкага р-на). У XIX – пачатку XX ст. партэры выкарыстоўваліся таксама ў кампазіцыйных пейзажных парках (паркі ў Гомелі, Нясвіжы).

Шырока выкарыстоўваюцца ў ландшафтнай архітэктуры і азеланні паркі створаны буйных горадабудаўнічых ансамбляў (былы партэр на пл. Незалежнасці (захаваўся часткова) і на пл. Перамогі ў Мінску, на пл. Леніна ў Магілёве, перад будынкам аблвыканкама ў Гомелі ды інш.).